VŠMU

DIVADLO LABŮ

Július Barč-Ivan

DVAJA

Pamäť nie je totožná s tým, čo bolo

„Všetci vieme, aká je pamäť nestála. Ustavične upravujme a aktualizujeme svoje príbehy. Keď sa s bratmi a sestrami zhovárame o udalostiach z detstva vždy to skončí tak, že máme pocit, akoby sme vyrastali v rôznych rodinách."

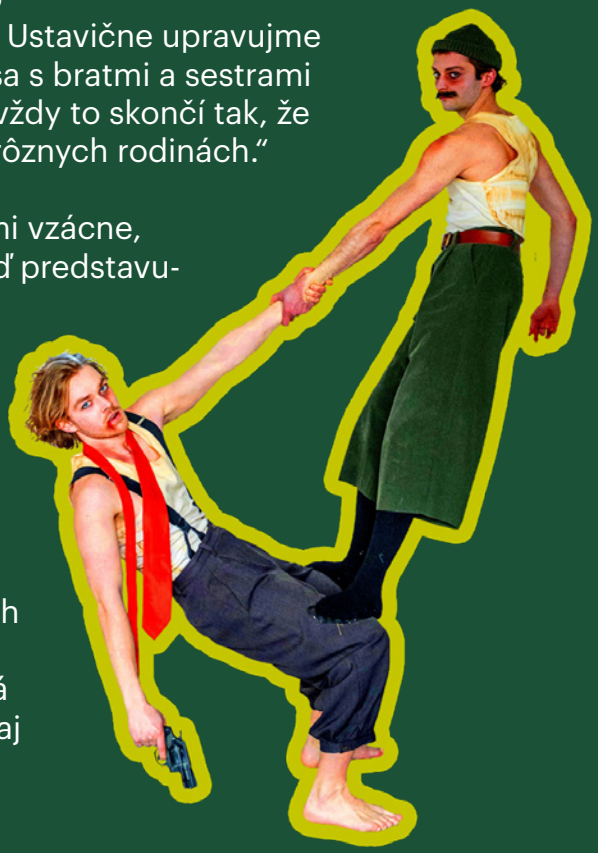

Pre nás všetkých sú spomienky veľmi vzácne, a považujeme ich za pravdivé, aj keď predstavujú len jednu verziu pravdy o udalostiach nášho života, ktoré si ostatní pamätajú úplne inak. Z nich sa poskladá náš subjektívny pohľad na vlastný život, ako ho prežívame zvnútra.

Téme pamäti sa intenzívne venuje Bessel van der Kolk, jeden z najlepších odborníkov na traumu po celom svete. Vo svojej knihe Telo si pamätá opisuje ako trauma pretvorí mozog aj telo, pričom zásadnú úlohu zohráva práve pamäť.

Biológia spomínania

Van der Kolk vo svojej knihe rozdeľuje normálnu a traumatickú pamäť. Pri normálnej myseľ pracuje na základe schém, a našu pozornosť zaujmú hlavne udalosti, ktoré sú mimo zaužívaných vzorcov. Väčšina každodenných zážitkov preto okamžite odchádza do zabudnutia. Ak sa stane niečo nezvyčajné alebo rozrušujúce, aspoň na chvíľu si zachováme podrobnosti. Najlepšie si pamätáme urážky a ublíženia, a to vďaka adrenalínu, ktorý vylučujeme na obranu pred potenciálnou hrozbou. Čím viac adrenalínu vylúčime, tým presnejšia bude daná spomienka. To však platí len do určitého bodu. Tvárou v tvár hrôze – hlavne „šoku, pred ktorým niet úniku" – sa tento systém preťaží a zlyhá.

Pri reaktivácii pamäťových stôp pôvodných zvukov, obrazov a vnemov sa vypne oblasť mozgu zodpovedná za premenu pocitov na slová, oblasť zabezpečujúca umiestnenie v čase, a takisto aj talamus, ktorý začleňuje nespracované signály z prichádzajúcich vnemov. V tomto bode nastupuje emocionálny mozog (alebo limbický systém, nachádza sa v strede mozgu), ktorý nie je pod vedomou kontrolou a nekomunikuje slovami, ale aktivuje zmeny v emocionálnom nabudení, vo fyziológii tela a činnosti svalov. Intenzívne nabudenie okrem iného však odpojí oblasti mozgu nevyhnutné na správne ukladanie a začleňovanie informácií. Preto odtlačok traumy sa neuloží ako koherentný logický príbeh, ale ako útržky zmyslových a emocionálnych stôp – obrazy, zvuky, fyzické vnemy.

Duálna pamäť?

Tieto teórie potvrdzuje aj štúdia, ktorú uskutočnil van der Kolk s kolegami v Massachusetts v roku 1994. Pomocou dobrovoľníkov porovnávali, ako si ľudia vybavujú neškodné a strašné spomienky. Medzi nimi našli dva hlavné rozdiely: v spôsobe, ako boli spomienky organizované, a fyzické reakcie na ne. Neškodné alebo pozitívne udalosti sa ukladajú ako usporiadaný príbeh, majú svoj začiatok, stred a koniec. Nikto z dobrovoľníkov nepovedal, že by v niektorých obdobiach svojho života by zabudli na nejaký detail. Pri traumatických spomienkach si však niektoré podrobnosti pamätali až príliš jasne (napr. pach násilníka), ale nevedeli si vybaviť sled udalostí alebo iné dôležité detaily. Postupom času sa aj tieto traumatické spomienky mozog dokáže systematizovať. V prvom šoku väčšinou nie sú dotyční schopní opísať, čo sa stalo. Neskôr sa čoraz viac detailov vyskytuje v návale spomienok. Účastníci štúdie mali pocit, že ich premáhajú obrazy, zvuky, vnemy, emócie. Frekvencia týchto návalov postupne klesá, až kým začínajú dávať zmysel, a človek začína „vedieť", čo sa mu stalo.

Okrem toho, že táto štúdia potvrdila systém duálnej pamäti, dôležité zistenie bolo aj to, že rozpomenutie sa na traumu vrátane všetkých detailov neznamená, že sa aj vyrieši. Účastníci síce už boli schopní porozprávať ucelený príbeh, ale aj napriek tomu ich stále prenasledovali neznesiteľné obrazy a fyzické vnemy, ktoré si spoja s traumatickým zážitkom. „Nemôžem chodiť na oslavy. Ak cítim z niečieho dychu alkohol, mám pocit, že ma znova znásilňujú", hovorila jedna z dobrovoľníkov štúdie. To znamená, že nájsť slová na to, čo sa nám stalo, môže síce veľa zmeniť, ale stále je to iba prvý krok, a skutočné liečenie môže začínať až po tom.

Július Barč-Ivan (1909-1953) – Narodil sa vo východnom mestečku s robotníckymi tradíciami, čo ho poznačilo ako autora citlivého pre sociálne témy. Vyštudoval teológiu v Bratislave, čo takisto zanechalo stopy v jeho dielach, v ktorých sa intenzívne venuje filozofickým otázkam. Touto snahou pochopiť nepochopiteľné aj v samotných jeho textoch ostáva vždy niečo nehmatateľné, ťažko vysvetliteľné.

Od času svojho štúdia prispieval fejtónmi a malými prózami do novín a časopisov. Ale za najvýznamnejšiu sa považuje jeho dramatická tvorba. Pre záujem o lepšie tvorivé podmienky zanechal funkciu evanjelického farára a začal pôsobiť v Martine. V roku 1944 aktívne sa zapojil do Slovenského národného povstania. Po jeho zatlačení sa skrýval v horách na Klenovských vrškoch. V roku 1945 už na oslobodenom území dopísal hru Dvaja. Cez nadčasový príbeh komplexných medziľudských vzťahov problematizuje tému viny a svedomia, ktorému koniec druhej svetovej vojny dal dôležitý dobový nadrámec. Hra premiérovala v tom istom roku v Slovenskom komornom divadle v Martine. Pri príležitosti jej prvého uvedenia Barč-Ivan takto píše o hre:

„Dvaja sú August a Mauro. Sú v kruhu, ktorý zviera ako železná reťaz. Obaja prejdú zmenou, ktorá sa odohrá na javisku. V tom, čo robia, sú však len ľudia. Podlí, ničomní, a predsa so záblieskom nádeje, s omrvinkou čistoty. Sú chvíle, keď i diabol sa stáva človekom a zo žiary ohňa, v ktorom horia obidvaja, jeden dvoch chce vyjsť očistený. A keď opúšťajú javisko, reťaz, ktorá ich viaže, je mocnejšia ako voľakedy.
Dvaja sú aj Mauro a Starík.
Len niekedy. V okamihoch.
Keď Mauro vidí zúfalo, že celý jeho život je stratený, a predsa sa postaví proti diablovi, predsa dáva možnosť tej, ktorú kedysi miloval, aby unikla. Ale dvaja, stále spojení úžasnou, víťaziacou mocou lásky, sú len Ona a On. On, ktorého vzkriesila jej láska. Je to láska, ktorá dáva život a vie zvíťaziť i nad smrťou. Je víťazná od svojho vzniku a víťazná a čistá uniká i pri najbrutálnejšom útoku. Azda preto, lebo nie je z nášho sveta.
Po nej dostala názov aj hra.“

Až do konca svojho života pracoval a tvoril v Martine. Tam je aj pochovaný na Národnom cintoríne.

Biely a červený klaun
Dva typy klaunov sú biely klaun a August. Biely klaun reprezentuje eleganciu, rozum, harmóniu, morálku. S tým sa spája aj negatívny aspekt jeho osobnosti – môže byť zákerným, nadriadeným, krutým. Má vlastnosti, ktoré by August aj obdivoval, ak by ich nevidel tak ostentatívne prevádzané od svojho „nepriateľa“. Biely klaun sa snaží ísť Augustovi príkladom, zharmonizovať ho. Čím autoritatívnejšie k nemu pristupuje, tým je August nešikovnejší a úbohejší, tým je medzi nimi väčšia priepasť. Biely klaun a August sú v každom prípade v rozpore. Kult rozumu proti slobode inštinktov. Každá historická dvojica, či už priateľská a nepriateľská, by sa dala charakterizovať v dichotómii dvoch hlavných klaunských charakterov. Napriek tomu bolo častým fenoménom, že charakter performerov bol opozitný charakteru ich klauna.

Klaun ako tieň
Federico Fellini bol cirkusom posadnutý celý život. Klaunov vo svojej grotesknosti, iracionalite, s ich neštandarnými osobnostnými výkyvmi a násilím vnímal ako ducha detstva, ktorý ho prenasleduje celý jeho život. Preto sa mu prostredie cirkusu javí zvláštne familárne. Už od svojej prvej návštevy je na základe farieb, tvarov a pachov veľmi pochopiteľné. Zdroj obdivuhodného videl v blízkosti smrti, zdroj stotožniteľného zas v klaunoch. Kto bol raz v cirkuse sa podľa Felliniho už nevráti.

“Klaun je fantastická bytosť, ktorá reprezentuje iracionálnu stránku človeka. Riadi sa inštinktom, predstavuje to rebelské, čo sa má nachádzať v každom z nás. To čo sa prebúdza, keď je čas odporovať konvenčnému rádu vecí. Je detinský, až animálny, zosmiešňujúci aj zosmiešnený. Je zrkadlom, v ktorom môže človek uvidieť svoj pokrútený, groteskný odraz. Je ľudským tieňom.” – píše v eseji Prečo klauni? vo svojej knihe Fellini o Fellinim.

Téme sa venoval aj v polodokumentárnom filme Klauni, v rámci ktorého robil rozhovory s významnými predstaviteľmi cirkusu, okrem iných aj s Bariom:

FELLINI (komentár): Bario je ďalšie z veľkých mien francúzskeho cirkusu. Vlastným menom Manrico Meschi. Rodné Livorno opustil pred 70 rokmi, aj so svojimi bratmi. Bol jedným z najvýznamnejších Augustov, univerzálnym ľudským klaunom, schopný potešiť každého diváka. Jeho klaun bol detinský, pijan a chvastúň.

BARIO (už v rámci rozhovoru): Trvali ste, ale ja o cirkuse vravieť nechcem. Bolí ma to. Len to, že cirkus bol celý môj život. Pridal som sa s bratom. Môj druhý brat bol s nami v cirkuse krátko, nepáčilo sa mu to. V cirkuse som strávil 60 rokov. A potom som musel odísť do dôchodku.

FELLINI: A aký je váš život teraz?

BARIO: Je to tichý život. Často sa v duchu, cez deň aj v noci, keď neviem spať, vraciam do Talianska. Na Taliansko nedokážem zabudnúť.

FELLINI: Ako trávite svoje dni?

BARIO: Každý deň kŕmim svojho kanárika. A potom je tu aj moja manželka... Tichý život. Snažím sa zabudnúť. Ale na cirkus nedokážem zabudnúť. Naozaj, skutočne, nedokážem.

INSCENAČNÝ TÍM
Réžia: Andrej Purkart (2. Mgr. KRD)
Dramaturgia: Viktória Finta (2. Mgr. KRD), Ivana Kováčiková (1. Mgr. KRD)
Úprava textu: Viktória Finta, Ivana Kováčiková
Scéna: Viktória Kubicsková (2. Mgr. KS)
Kostýmy: Jana Němečková (2. Mgr. KS)
Svetelný dizajn: Stanislava Nerečová (2. Mgr. KS)
Bábky: Marie Bernardová (2. Mgr. KBT)
Choreografia: Nela Rusková (2. Mgr. KTT)
Hudba: Juraj Bolf (2. Mgr. KBT)
Produkcia: Júlia Mattonová (3. Bc. KDM), Maroš Kováč (3. Bc. KDM)
Interná kritika: Petra Veronika Veltyová (2. Mgr KDŠ)

OSOBY A OBSADENIE
Účinkujú študenti 2. ročníka magisterského štúdia a hostia.
August: Oliver Asztalos
Mauro: Bence Hégli
Starík: Juraj Bolf
Marianna: Katarína Novotková
Johnny: David Kakaš

PEDAGOGICKÉ VEDENIE
doc. Michal Vajdička, Mgr. art. Tomáš Maštalír (Katedra herectva)
prof. Juraj Nvota, doc. Miroslav Dacho ArtD. (Katedra réžie a dramaturgie)
prof. Peter Čanecký, prof. Jozef Ciller (Katedra scénografie)
Mgr. art. Iveta Konýčková (Katedra divadelného manažmentu)

NA INSCENÁCII SPOLUPRACOVALI
Manažérka Divadla Lab: Iveta Konýčková
Manažér technickej prevádzky: Boris Adamčík
Tajomníčka umeleckej prevádzky: Petra Kapustová
Scénické svetlo: Michaela Beniačová, Martin Puškár
Scénický zvuk: Jaroslav Demeter, Peter Zápražný
Stavba: Peter Zápražný, Martin Puškár, Jaroslav Demeter
Rekvizity a garderóba: Francesca Balej
Fotografie inscenácie: Bara Podola
Grafika: Stanislava Nerečová

Hráme na **Svoradovej**
Premiéra 8.3.2024

VSTUPENKY NA GoOut
GENERÁLNY PARTNER NADÁCIA TATRA BANKY

